

סוגיה ח: איסור אכילה ושתייה ביום הכיפורים (1): שיעור אכילה

רקע

שיעור אכילה בכזית. האוכל כזית מאכלות אסורות לוקה, והאוכל כזית של מצוה יוצא ידי חובתו. ביום כיפור אין איסור "אכילה" אלא חובת עינוי, ולכן שיעור החיוב הוא ככותבת הגסה, שיעור של "יתובי דעתיה". הגמ' דנה בגדר שיעור זה.

מקורות

- א. עז: פ. "בעי רב פפא ככותבת שאמרו... אלא שכחום וחזרו ויסדום"
- ב. תוס' ד"ה כותבת
- ג. רמב"ם הל' שביתת עשור פ"ב ריש הל' א
- ד. שו"ע סי' תריב סע' א ומשנה ברורה [בעיקר: ביאור הלכה ד"ה ככותבת]

הסבר הסוגיה

"האוכל ככותבת הגסה כמוה וכגרעינתה... חייב". [משנה עג:]

הגמ' [עט.] מסתפקת האם שיעור איסור אכילה ביום הכיפורים ככותבת עם הגרעין או ככותבת ללא הגרעין. ספק הגמ' אינו ברור, שהרי מפורש במשנה "כמוה וכרעינתה", ונחלקו הראשונים בפירושה:

רש"י [עט. ד"ה בגרעינתה] מפרש, שספק הגמ' האם כוונת המשנה, ששיעור אכילה ככותבת הגסה עם גרעינתה, או שכוונת המשנה, ששיעור אכילה ככותבת הגסה או כגרעינתה. תוס' מקשה על רש"י, שלפי פירושו, שיעור ככותבת גסה ללא גרעין זהה לשיעור הגרעין, ודבר זה אינו נכון, לפיכך הוא מפרש שספק הגמ' האם כותבת הגסה אינה כוללת את הגרעין, והמשנה מוסיפה "וכגרעינתה" ללמד ששיעור אכילה ביום הכיפורים ככותבת עם גרעין, או שכותבת הגסה כוללת את הגרעין, והמשנה מלמדת ששיעור אכילה ביום הכיפורים ככותבת עם שני גרעינים, גרעין אחד הכלול בכותבת, וגרעין נוסף.

תוס' מביא פירוש נוסף בשם הערוך, שספק הגמ' האם משערים שיעור כותבת הגסה עם החלל, שבין התמר לגרעין, או שצריך למעך את התמר, ולשערו ללא החלל. "ככותבת שאמרו בגרעינתה" – צריך למעך את התמר, כך שיהיה בו גרעין בלבד ללא חלל, "או בלא גרעינתה" – אין משערין עם הגרעין בלבד, אלא משערים כפי שהיא עם חללה.

הגמ' אומרת שרב אשי לא הסתפק בספק זה "גסה איתמר כל כמה דגסה", משמע שהוא סובר ששיעור אכילה ביום הכיפורים הוא השיעור הגדול משני השיעורים שמסתפק בו רב פפא [לפי הסבר התוס' איני מבין את דברי רב אשי].

הראשונים אינם מתייחסים לסוגיה בצורה מפורשת. הרי"ף אינו מצטט את סוגייתנו. הרמב"ם [פ"ב ה"א] פוסק: "האוכל ביום הכפורים מאכלין הראויין לאכול לאדם ככותבת הגסה שהיא פחות מכביצה במעט הרי זה חייב" – הרמב"ם אינו מזכיר את הגרעין, וכן השו"ע [סי' תריב סע' א] אינו מזכיר את הגרעין. הביאור הלכה [ד"ה ככותבת] מוכיח מהגמ' ששיעור אכילה הוא ככותבת עם גרעין, ולכן הוא כותב שאם אכל כותבת שלמה אינו חייב, שהגרעין אינו ראוי לאכילה.

הגמ' מסתפקת האם שיעור ככותבת הגסה גדול משיעור ביצה או קטן ממנו, ומסיקה ששיעור ככותבת הגסה קטן משיעור ביצה. לא זכיתי להבין את ספק הגמ', מדוע להסתפק בדבר שניתן לבדוק אותו בקלות רבה? וכי תימא שלא ניתן לבדוק כיון שיש תמרים בגדלים שונים, מאי שנא הכא, והרי בעיה זו קיימת גם בשיעור כזית ובשיעור כביצה?